Ηλίας Ιωακείμογλου & Γιάννης Μηλιός***

Η Οικονομική-Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ) και οι οικονομικές ανισότητες ανάμεσα στις χώρες της ΕΟΚ. Εγκώμιο της Ευρώπης των δύο ταχυτήτων.

1. *Εισαγωγή*

Οι στόχοι που υιοθετήθηκαν από τους 12 αρχηγούς κρατών και κυβερνήσεων στο Maastricht της Ολλανδίας αφορούσαν, όπως είναι γνωστό, όχι στη σύγκλιση των οικονομικών επιπέδων ανάπτυξης των χωρών-μελών της ΕΟΚ, αλλά στη σύγκλιση ορισμένων μακρο-οικονομικών δεικτών (ρυθμός πληθωρισμού, λόγος δημοσίου ελλείμματος προς ΑΕΠ, λόγος δημοσίου χρέους προς ΑΕΠ, ύψος επιτοκίων, νομισματική σταθερότητα), η οποία σύγκλιση θα επέτρεπε την τελική θέσπιση ενός ενιαίου ευρωπαϊκού νομίσματος.

Ήδη όμως από την πρώτη στιγμή μετά την υπογραφή της Συμφωνίας του Maastricht, έγινε σαφές, ακόμα και στους προσεκτικούς αναγνώστες των εφημερίδων, δηλαδή ακόμα και στους μη ασχολούμενους συστηματικά ή επαγγελματικά με τα ζητήματα της ευρωπαϊκής ενοποίησης, ότι οι στόχοι αυτοί του Maastricht θα παρέμεναν μέχρι το τέλος του αιώνα ανέφικτοι, για τις μισές περίπου χώρες, σύμφωνα ακόμα και με τα «αισιόδοξα» σενάρια οικονομικής πρόβλεψης. Κι αυτό ανεξάρτητα από τα προβλήματα που τυχόν θα ετίθεντο στη διαδικασία επικύρωσης της Συνθήκης από τις χώρες-μέλη. (Βλ. ενδεικτικά άρθρο του Μ. Δρεττάκη στα «Νέα», 31.8.92). Όμως δεν ήταν μόνο οι οικονομικές αναλύσεις και προβλέψεις που κατέτειναν προς αυτό το συμπέρασμα:

Ο Major, επιστρέφοντας από το Maastricht, καθησύχασε τους συναδέλφους του στο βρετανικό κοινοβούλιο, με τη δήλωση πως είναι πολύ αμφίβολο αν ένα κοινό ευρωπαϊκό νόμισμα θα υπάρξει, και πως αν υπάρξει, είναι άγνωστο ποιες χώρες θα το υιοθετήσουν (*Le Monde* 13.12.91, σ. 8). Έμμεσα συμπύκνωνε με τη δήλωσή του αυτή, το πρόβλημα: Ποιος αποφασίζει τελικά για τη δυνατότητα εγκαθίδρυσης μιας ενιαίας αγοράς, πέρα από την τελωνειακή ένωση και την κατάργηση των μη δασμολογικών εμποδίων του ενδοκοινοτικού εμπορίου, δηλαδή πέρα από το «Πρόγραμμα 1992»;

---

* Ο Η. Ιωακείμογλου είναι Οικονομικός Αναλυτής.

** Ο Γ. Μηλιός είναι επίκουρος καθηγητής στο Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο.

Ποιος αποφασίζει δηλαδή τη θέσπιση ενός κοινού νομίσματος (ή έστω ενός συστήματος σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών) στην Ευρώπη; Οι πραγματικές – δηλαδή ιστορικές – συνθήκες συσσώρευσης κεφαλαίου στο εσωτερικό κάθε χώρας μέλους της κοινότητας ή οι συμφωνίες κορυφής;

Το γεγονός ότι ένας αρχηγός κράτους από αυτούς που υπέγραψαν τη συμφωνία στο Maastricht, έθετε έτσι, έστω έμμεσα, σε αμφισβήτηση τις πιθανότητες επιτυχίας της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης (ΟΝΕ), πολύ πριν ξεσπάσει η σημερινή κρίση (09.92) του Ευρωπαϊκού Νομισματικού Συστήματος, μας υποχρεώνει να θέσουμε την ερώτηση:

Πώς δικαιολογείται η τόση εμμονή των δώδεκα (ή έστω έντεκα) κυβερνήσεων, και των απειράριθμων υπαλλήλων τους στα μαζικά μέσα «ενημέρωσης», σε ένα σχέδιο αμφίβολης προοπτικής;

Για να απαντήσουμε σ' αυτές τις δύο ερωτήσεις, ας θυμηθούμε ότι η αστική ιδεολογία είναι η αδιάλειπτη απόπειρα εκκένωσης της ιστορίας από το νόημά της: απόπειρα υποκατάστασης των νόμων που εξηγούν τη συνεκτικότητα των ιστορικών φαινομένων, από μια γραμμική διαδοχή συμβάντων που συνενώνει το νήμα της πολιτικής βούλησης. Αστική ιδεολογία είναι εκείνος ο σχηματισμός του λόγου, εντός του οποίου ο θορυβώδης κόσμος της πολιτικής σκηνής επιβάλλεται αυτοδικαίως στη σιωπηλή – κι αργόσυρτη – κίνηση της Ιστορίας, όπου το μέλλον συλλαμβάνεται στα εργαστήρια των «τεχνοκρατών», προγραμματίζεται στις συμφωνίες κορυφής, και υλοποιείται από τις κυβερνήσεις.

Έτσι, αυτή τη φορά, η πολιτική βούληση δώδεκα ηγετών έθεσε στο Maastricht της Ολλανδίας, τα φαντασιακά θεμέλια μιας νέας Ευρώπης. Το μέλλον της εξαρτάται, υποτίθεται, από την ικανότητα των κυβερνήσεων να συναρμόσουν μεταξύ τους τις «εθνικές οικονομίες» των χωρών-μελών.

Εντούτοις, η αστική ιδεολογία – όπως και κάθε άλλη πλάνη – δεν θα είχε μια μακρά ζωή, αν δεν διέθετε και μιαν ειδική πολιτική αποτελεσματικότητα: δηλαδή αν δεν ενίσχυε, μέσω του πειθαναγκασμού, τις σχέσεις εξουσίας/υποταγής της αστικής κοινωνίας. Και το επιτυγχάνει αυτό, να είναι πλάνη και όργανο εξουσίας ταυτόχρονα, με τη μεταμφίεση του ταξικού αστικού συμφέροντος σε συμφέρον του «έθνους».

2. *Ο μύθος του Maastricht: Η Ιστορία είναι αλλού*

Αυτό που καταρχήν προϊδέαζε για τον τυχαίο και φαντασιακό χαρακτήρα του εγχειρήματος συγκρότησης της νομισματικής ένωσης μέσω διαδοχικών συμφωνιών κορυφής ή σχεδίων ήταν η ίδια η συχνότητα με την οποία αυτά απέληγαν σε αποτυχίες. Αρχίζοντας από τις αποτυχίες της δεκαετίας του '50, με την Ευρωπαϊκή Αμυντική Κοινότητα που δεν πραγματοποιήθηκε ποτέ, και την Euratom που αφορούσε στην ατομική ενέργεια και δεν απέδωσε τα όσα αναμενόταν, μέχρι

τις αποτυχίες της δεκαετίας του '70, με το σχέδιο Werner για την Οικονομική και Νομισματική Ένωση και την απόπειρα σταθεροποίησης των συναλλαγματικών ισοτιμιών με το «φίδι μέσα στο τούνελ», είναι δυνατό να ανασυστήσει κανείς μιαν ιστορία σχεδίων τα οποία οι πραγματικές, δηλαδή ιστορικές συνθήκες, αυτές που καθορίζουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά κάθε «εθνικής οικονομίας», ανέτρεψαν με τη συνήθη τυφλή βία της πραγματικότητας, που συνεχίζει το δρόμο της αγνοώντας τις προθέσεις, τη βούληση και τη συνείδηση των υποτιθέμενων πρωταγωνιστών της Ιστορίας.

(Βλέπε αναλυτικά στο K. Busch, «Η κρίση των ευρωπαϊκών κοινοτήτων», εκδ. Ερατώ, Αθήνα 1987, και του ιδίου «Η Ευρώπη μετά το 1992», υπό έκδοση, εκδ. «Κριτική»).

Αλλά και στη μετέπειτα φάση, μετά την «επιτυχημένη δεκαετία» του '80, οπότε το Ευρωπαϊκό Νομισματικό Σύστημα (ΕΝΣ) διατηρήθηκε, παρά τις κατά καιρούς εμφανιζόμενες τάσεις παρεκτροπής, οι πραγματικές συνθήκες συσσώρευσης κεφαλαίου στους εθνικούς κοινωνικούς σχηματισμούς της Ευρώπης έθεταν σε δοκιμασία τις σταθερές συναλλαγματικές ισοτιμίες.

Καταρχήν, πρέπει να διευκρινιστεί ότι οι συναλλαγματικές ισοτιμίες ήταν έως σήμερα σταθερές μόνο κατά το όνομα: οι ισοτιμίες, που επηρεάζουν το διεθνές εμπόριο και την κίνηση κεφαλαίων, είναι οι πραγματικές ισοτιμίες, δηλαδή (αν θεωρήσουμε αμελητέες τις αποκλίσεις στους ρυθμούς ανάπτυξης των χωρών-μελών) οι τρέχουσες ισοτιμίες μείον τη διαφορά πληθωρισμού ανάμεσα στις ανταγωνίστριες χώρες.

Αυτό σημαίνει πως για να μη δημιουργούνται ανισορροπίες στο εξωτερικό εμπόριο των χωρών, πρέπει οι πραγματικές – και όχι οι τρέχουσες – ισοτιμίες να είναι σταθερές. Και για να συμβαίνει αυτό, δεν αρκεί η σταθερότητα των τρεχουσών συναλλαγματικών ισοτιμιών, αλλά χρειάζεται επιπλέον και η εξίσωση των ρυθμών πληθωρισμού ανάμεσα στις χώρες, πράγμα που ακριβώς προβλέπει ως όρο «σύγκλισης» η συνθήκη του Maastricht.

Η τάση που παρουσίαζε από καιρό η στερλίνα και που εκδηλώθηκε στη σημερινή νομισματική κρίση να υποτιμηθεί και να παραβιάσει έτσι τους κανόνες του ΕΝΣ σχετίζεται με το βρετανικό πληθωρισμό, που είναι σημαντικά υψηλότερος από αυτόν της Γερμανίας και της Γαλλίας. Για να ενισχύσει το νόμισμά της, η Βρετανία αυξάνει τα επιτόκια και επιβραδύνει τη ζήτηση, δηλαδή βυθίζεται στην οικονομική ύφεση. Χειρότερα: ο πληθωρισμός της Βρετανίας ανάγεται σε διαρθρωτικούς, ιστορικούς, άρα μόνιμους (ή εν πάση περιπτώσει δυσκατάπαυστους) παράγοντες – γι' αυτό και η σταθερότητα της στερλίνας έναντι του μάρκου θα δημιουργεί πάντοτε μια χρόνια τάση στασιμότητας της Βρετανίας.

Ας δούμε το ίδιο πράγμα και από την άλλη άκρη του: Αυτή τη στιγμή η αγγλική οικονομία διέρχεται μία φάση εντονότερης ύφεσης από την Ηπειρωτική Ευρώπη, που κατορθώνει να διατηρεί μικρούς, πλην όμως θετικούς ρυθμούς οικονομικής μεγέθυνσης και αντίστοιχα ψηλότερα επίπεδα ζήτησης. Αυτό σημαίνει

ότι σήμερα η ζήτηση για βρετανικά προϊόντα στις άλλες χώρες της ΕΟΚ ευνοείται περισσότερο από τη ζήτηση για εοκικά προϊόντα στη Βρετανία. Ωστόσο, το βρετανικό εμπορικό ισοζύγιο είναι προβληματικό. Από τη στιγμή που η αγγλική οικονομία θα εισέλθει σε φάση οικονομικής ανάκαμψης, ο παράγοντας «ζήτηση» θα αρχίσει να επιδρά δυσμενώς επάνω στο βρετανικό εμπορικό ισοζύγιο, και τότε η πίεση για υποτίμηση (διολίσθηση) της στερλίνας θα γίνει πολύ εντονότερη.

Ο τρόπος ένταξης της Γαλλίας στο ΕΝΣ ήταν και αυτός προβληματικός, παρά το γεγονός ότι ο γαλλικός πληθωρισμός είναι πλέον εξαιρετικά χαμηλός. Εδώ, το πρόβλημα προέρχεται από το γεγονός ότι οι ισοτιμίες μεταβάλλονται, όχι μόνον ανάλογα με το εξωτερικό εμπόριο, αλλά και ανάλογα με τα επιτόκια των χωρών που συμμετέχουν το ΕΝΣ. Αυτό συμβαίνει επειδή οι τρέχουσες συναλλαγματικές ισοτιμίες επηρεάζονται σημαντικά από την κίνηση κεφαλαίων – που είναι πλέον ελεύθερη και αφορά σε τεράστιες μάζες χρήματος το οποίο αναζητά ανά την υφήλιο το μέγιστο κέρδος, άρα και το μέγιστο επιτόκιο. Όμως, τα γερμανικά επιτόκια καθορίζονται κυρίως από τις εσωτερικές ανάγκες της γερμανικής οικονομίας, που αυτή τη στιγμή απαιτούν «ακριβό χρήμα», εξαιτίας της προσάρτησης της Ανατολικής Γερμανίας: αυτή η τελευταία, εξανέμισε τα πλεονάσματα της ΟΔΓ στο εμπορικό ισοζύγιο και το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών – πράγμα που ισοδυναμεί με μια ανεπάρκεια αποταμίευσης και απειλή αύξησης του πληθωρισμού (στον οποίο είναι αλλεργική η γερμανική Κεντρική Τράπεζα). Έτσι η Γερμανία οδηγείται στη διατήρηση των υψηλών επιτοκίων της (η πρόσφατη ελάχιστη μείωση δεν μεταβάλλει καθόλου τα πράγματα) που προκαλούν μια μεγάλη κίνηση κεφαλαίων προς τη χώρα αυτή, άρα και μια μεγάλη ζήτηση για το μάρκο που τείνει κατά συνέπεια να ανατιμηθεί. Οι άλλες χώρες του ΕΝΣ, για να διατηρήσουν σταθερές τις ισοτιμίες των νομισμάτων τους, είναι επομένως αναγκασμένες να αυξήσουν κι αυτές τα επιτόκιά τους. Όμως, μια χώρα σαν τη Γαλλία, «υπό κανονικές συνθήκες» (δηλαδή υπό καθεστώς κυμαινόμενων συναλλαγματικών ισοτιμιών) και με βάση την εσωτερική της οικονομική κατάσταση, θα προχωρούσε σήμερα σε τόνωση της παραγωγής της με μείωση των επιτοκίων της (με μια πολιτική «φτηνού χρήματος»), έτσι ώστε να μην εισέλθει σε φάση ύφεσης. Αλλά τα επιτόκιά της είναι καθηλωμένα σε υψηλά επίπεδα, αφού οφείλουν να ακολουθούν τα γερμανικά. Έχει γίνει πλέον σαφές ότι η Γαλλία έχει χάσει σε κάποιο σημαντικό βαθμό, εφόσον διατηρεί σταθερή την ισοτιμία του νομίσματός της έναντι του μάρκου, την εθνική της κυριαρχία πάνω στην νομισματική της πολιτική.

Συνολικά λοιπόν, οι χώρες που συμμετέχουν στο ΕΝΣ είναι αναγκασμένες είτε να εφαρμόζουν οικονομική πολιτική που οδηγεί στην ύφεση, είτε να παραιτούνται από την εθνική τους κυριαρχία πάνω στην νομισματική πολιτική, που είναι ένα από τα «παραδοσιακά» (και πιο σημαντικά) μέσα κρατικής παρέμβασης στην οικονομία. Μεταφέρουν έτσι στο εσωτερικό τους ολόκληρη την πίεση του διεθνούς εμπορικού ανταγωνισμού[1].

Όμως, αυτή η διαδικασία μπορεί να συνεχίζεται, όπως ήδη έγινε σαφές, μόνο μέχρις ενός σημείου:

α. Η διεθνής ανταγωνιστική πίεση μπορεί να πιέζει τις επιχειρήσεις σε εκσυγχρονισμό (πράγμα που επιζητούν οι κυβερνήσεις), αλλά μόνον όταν δεν υπερβαίνει ένα κατώφλι, πέραν του οποίου αυτή η πίεση προκαλεί απλώς καταστροφή – και όχι πια εκσυγχρονισμό – ενός τμήματος του παραγωγικού συστήματος.

β. Ο βαθμός ανοχής της διεθνούς ανταγωνιστικής πίεσης είναι συνάρτηση του ταξικού συσχετισμού δυνάμεων στο εσωτερικό κάθε χώρας.

Τόσο όμως η ικανότητα προσαρμογής ενός παραγωγικού συστήματος στο διεθνή ανταγωνισμό, όσο και ο βαθμός ανοχής της αδιάλειπτης μεταφοράς των πιέσεων του διεθνούς ανταγωνισμού στο εσωτερικό, καθορίζονται από τις εθνικές ιστορικές συνθήκες κάθε ξεχωριστής χώρας.

Επομένως, το σύστημα των σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών (ΕΝΣ ή ΟΝΕ) είναι από τη φύση του ένα σύστημα σε ασταθή ισορροπία: απειλείται διαρκώς από τη διαφορετική ιστορική εξέλιξη στις χώρες της Ευρώπης, δηλαδή από την άνιση καπιταλιστική ανάπτυξη στους κρίκους της ιμπεριαλιστικής αλυσίδας. Αυτή η εγγενής αστάθεια του συστήματος των σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών εκδηλώθηκε σήμερα, όπως και στο παρελθόν, με την τυφλή βία της νομισματικής κρίσης, που επιβάλλει στις «αποφάσεις» κορυφής και τις «πολιτικές βουλήσεις» των κυβερνώντων την αναπροσαρμογή των ισοτιμιών, την προσαρμογή τους στη δυναμική της ανισομερούς κεφαλαιακής συσσώρευσης στις χώρες της ΕΟΚ.

Η αστική ιδεοληψία της πολιτικής βούλησης που χαράσσει, υποτίθεται, τους δρόμους της Ιστορίας φαντασιώνεται πως η ασταθής ισορροπία του συστήματος των σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών είναι δυνατό να εξαλειφθεί μέσω της ρυθμιστικής παρέμβασης εθνικών ή υπερεθνικών οργάνων οικονομικής πολιτικής:

* Είναι σύνηθες επιχείρημα ότι τα προβλήματα, οι ανισότητες, η διαφορετικότητα και οι ιδιαιτερότητες των εθνικών κοινωνικών σχηματισμών είναι δυνατό να αντιμετωπιστούν με το συντονισμό της οικονομικής πολιτικής ανάμεσα στις χώρες της Κοινότητας (πράγμα που προβλέπει η ΟΝΕ). Όμως, οι μέχρι τώρα εμπειρίες δείχνουν ότι η οικονομική πολιτική σπανίως πετυχαίνει τους στόχους της, ακόμη και σε εθνικό επίπεδο (βλέπε περιπτώσεις Ρήγκαν 1979-82, Μιτεράν 1981-82, Παπανδρέου 1981-85 και 1986-1987...). Επιπλέον, η πολιτική αυτή έχει βραχυχρόνια ισχύ και υπόκειται σε αλλαγές που τις υπαγορεύει η έκβαση των κοινωνικών αγώνων. Είναι επομένως λογικό να περιμένουμε πως μια διεθνής οικονομική (συντονισμένη) πολιτική σε ευρωπαϊκό επίπεδο, θα δυσκολευθεί ακόμη περισσότερο να πετύχει τους στόχους της. Πολύ περισσότερο αφού η ΕΟΚ δεν διαθέτει (κοινή) βιομηχανική πολιτική – σε αντίθεση με τις ΗΠΑ και την Ιαπωνία, που έχουν σ' αυτό το θέμα μια

εξαιρετικά ενεργητική στάση – ενώ ο κοινοτικός προϋπολογισμός αποτελεί ένα ελάχιστο μέρος του προϋπολογισμού των χωρών-μελών – σε αντίθεση με ό,τι συμβαίνει στα ομοσπονδιακά κράτη, ΗΠΑ, ΟΔΓ, κοπ.

* Άλλος τρόπος αντιμετώπισης της ασταθούς ισορροπίας του συστήματος των σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών είναι η συντονισμένη παρέμβαση των Κεντρικών Τραπεζών των οικονομικά ισχυρών χωρών της Κοινότητας στις αγορές, με σκοπό να ενισχύσουν κάποιο εθνικό νόμισμα που τείνει να εγκαταλείψει την προκαθορισμένη ζώνη εντός της οποίας του «επιτρέπεται» να διακυμανθεί. Το βάρος όμως από την προσπάθεια αυτή, της παρέμβασης των Κεντρικών Τραπεζών, πέφτει σε πολύ μεγάλο βαθμό στη Bundesbank, τη γερμανική Κεντρική Τράπεζα, η οποία κατά τα επόμενα χρόνια θα πρέπει να διαθέτει τους μέγιστους βαθμούς ελευθερίας για την αντιμετώπιση των οικονομικών προβλημάτων που απορρέουν από την προσάρτηση της Ανατολικής Γερμανίας. Ακόμη λοιπόν και από τη μεριά της ηγεμονικής οικονομικής δύναμης της Ευρώπης, της Γερμανίας, είναι αμφίβολο αν θα γίνουν όλες οι προσπάθειες που θα απαιτούσε η επιτυχία της ΟΝΕ, καθώς η χώρα αυτή αφ' ενός έχει να αντιμετωπίσει τα προβλήματα της προσάρτησης της Ανατολικής Γερμανίας, και αφ' ετέρου προσβλέπει σε ένα δραστήριο ρόλο στην Κεντρική Ευρώπη, ρόλο που θα της προσφέρει την οικονομική επικυριαρχία σε μια ακόμη περιοχή του πλανήτη. Η επίτευξη και των δύο αυτών στόχων, απαιτεί τη μέγιστη ελευθερία κινήσεων της Bundesbank έναντι των άλλων χωρών της ΕΟΚ.

Λοιπόν, είτε στρέψουμε την ανάλυσή μας στις παλιές αποτυχίες συγκρότησης της ενιαίας αγοράς, είτε στις σημερινές δυσχέρειες διατήρησης των σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι αυτό που αποφασίζει τελικά για την επιτυχία της ΟΝΕ δεν είναι οι συμφωνίες του Maastricht, αλλά οι πραγματικές – δηλαδή ιστορικές – συνθήκες συσσώρευσης κεφαλαίου στο εσωτερικό κάθε χώρας μέλους της Κοινότητας.

Όμως, αν έτσι έχουν τα πράγματα, πώς εξηγούνται, η εμμονή των ευρωπαϊκών κυβερνήσεων στην ΟΝΕ, η συνέχιση της πολιτικής των συμφωνιών κορυφής, η γλωσσική ακράτεια των ιδεολογικών μηχανισμών του κράτους – με πρωτοστάτη τα μαζικά μέσα «ενημέρωσης»;

3. *Μάχη σε περικυκλωμένο έδαφος*

> Ας υποθέσουμε ότι βρίσκομαι σε περικυκλωμένο έδαφος. Εάν ο εχθρός ανοίξει μια διέξοδο διαφυγής στα στρατεύματά μου ώστε να μπουν στον πειρασμό να ξεφύγουν, κλείνω τη δίοδο έτσι ώστε οι αξιωματικοί και οι στρατιώτες μου να έχουν τη θέληση να αγωνιστούν μέχρι θανάτου.
>
> Sun Tzu, «Η τέχνη του πολέμου»

Στις αρχές της δεκαετίας του '90, το διεθνές οικονομικό σύστημα τείνει να χωριστεί σε τρεις «πόλους»: την Ευρώπη (ΕΟΚ-12 + ΕΖΕΣ-6)[2], τις ΗΠΑ, που επεκτείνουν τις ζώνες ελευθέρου εμπορίου στην Αμερικανική Ήπειρο, και την Ιαπωνία που στρέφει το εξωτερικό της εμπόριο όλο και περισσότερο προς την ΝΑ Ασία, όπου εμφανίζεται ως ο αδιαμφισβήτητος ηγεμόνας. Καθένας από τους παραπάνω ιμπεριαλιστικούς πόλους υψώνει, σε κάθε ευκαιρία, προστατευτικά τείχη προς το «εξωτερικό» του, έτσι ώστε να πετύχει το στόχο της ολοκλήρωσής του στο μέγιστο βαθμό (εμπόδια στην κίνηση εμπορευμάτων, κεφαλαίων, ανθρώπων).

Αυτή η συγκρότηση των τριών οικονομικών «φρουρίων», έχει σαν στόχο τη συγκρότηση των μεγάλων ζωνών ελευθέρου εμπορίου, που ευνοούν την ανάπτυξη της συγκέντρωσης της παραγωγής και συνακόλουθα της παραγωγικότητας της εργασίας και της ανταγωνιστικότητας.

Ένας από τους λόγους για τους οποίους εμμένουν οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις στη δημιουργία μιας μεγάλης εσωτερικής αγοράς (που προϋποθέτει σταθερές συναλλαγματικές ισοτιμίες μεταξύ των ευρωπαϊκών νομισμάτων) είναι ο ίδιος ο ενδοϊμπεριαλιστικός οικονομικός ανταγωνισμός.

Σ' αυτό το πλαίσιο αναφοράς καταλαβαίνουμε και όλες τις άλλες συμφωνίες ελεύθερου εμπορίου που πραγματοποιήθηκαν πρόσφατα (ΕΟΚ με χώρες ΕΖΕΣ, ΗΠΑ με Καναδά και Μεξικό...).

Αν επιχειρήσουμε να εντοπίσουμε παραπέρα λόγους για την εμμονή στο σχέδιο της ΟΝΕ, δεν θα δυσκολευτούμε να καταλάβουμε γιατί η Γερμανία έχει συμφέρον από τη διατήρηση του συστήματος των σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών. Η χώρα αυτή έχει:

* χαμηλό πληθωρισμό,
* το διεθνώς σημαντικότερο νόμισμα μετά το δολάριο, που σημαίνει ότι η πτώση του αμερικανικού νομίσματος ευνοεί το μάρκο έναντι των άλλων ευρωπαϊκών νομισμάτων,
* τη μέγιστη εμπιστοσύνη των κερδοσκόπων που περιφέρουν ανά τον πλανήτη τα κεφάλαιά τους σε αναζήτηση του μέγιστου κέρδους και που απομακρύνονται από το γερμανικό νόμισμα μόνον όταν τα πραγματικά επιτόκια μιας άλλης χώρας είναι ουσιαστικά μεγαλύτερα από τα γερμανικά.

Αυτό σημαίνει ότι η Γερμανία εμπορεύεται με τα νομίσματα των άλλων ευρωπαϊκών χωρών ανατιμημένα και επιτυγχάνει έτσι μια παραπέρα βελτίωση του εμπορικού της ισοζυγίου.

Απομένει τώρα να εξηγήσουμε το γιατί οι άλλες χώρες της ΕΟΚ αποδέχονται – και επιπλέον επιδιώκουν την εδραίωση – ενός τέτοιου συστήματος συναλλαγματικών ισοτιμιών, όπου η ισχυρότερη ευρωπαϊκή οικονομία, η Γερμανία, ενισχύεται περαιτέρω.

Μέσα από τα διαδοχικά σχέδια για την ΟΝΕ και τις επιπτώσεις τους, οι εθνικοί καπιταλισμοί επιδιώκουν την προώθηση των δικών τους ιδιαίτερων συμφερόντων. Και το πρώτο και κυριότερο συμφέρον κάθε εθνικού καπιταλισμού

μέσα σε συνθήκες κρίσης υπερσυσσώρευσης κεφαλαίου, σαν τη σημερινή, είναι η αναδιάρθρωση της παραγωγής με γνώμονα την αποκατάσταση του βαθμού εκμετάλλευσης της εργασίας στα επίπεδα εκείνα που απαιτεί η «υγιής», απρόσκοπτη, λειτουργία του συστήματος. Η διατήρηση των σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών, που ουσιαστικά ισοδυναμεί με ανατίμηση όλων των ευρωπαϊκών νομισμάτων έναντι του μάρκου, θέτει τους εθνικούς καπιταλισμούς που συμμετέχουν σήμερα στο ΕΝΣ και αύριο στο κοινό νόμισμα σε κατάσταση «μάχης σε περικυκλωμένο έδαφος»: εκθέτει τα κεφάλαια καθεμιάς από αυτές τις χώρες στη διεθνή ανταγωνιστική πίεση και τα εξωθεί στον «εκσυγχρονισμό», που είναι ο μόνος δυνατός τρόπος με τον οποίο μπορούν να επιζήσουν, δηλαδή στην αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας μέσα σε συνθήκες εξοικονόμησης παγίου κεφαλαίου. Βρίσκονται λοιπόν σε περικυκλωμένο έδαφος προσπαθώντας να προσαρμοστούν στο «μοντέλο Γερμανία». Αυτό τους δίνει και τη δυνατότητα να ασκούν στις εργαζόμενες τάξεις το μεγάλο εκβιασμό της υποβάθμισης της χώρας στο διεθνές οικονομικό σύστημα, όπου υποτίθεται ότι θα χαθούν οι «ευκαιρίες», οι «προκλήσεις» κ.λπ. Η Γαλλία ακολουθεί ασθμαίνουσα τις επιδράσεις λιτότητας, ώστε να μειωθεί ένα δημόσιο χρέος που δυσκολευόμαστε να καταλάβουμε σε τι ενοχλεί κ.ο.κ.

Η απομάκρυνση από την αγορά όλων εκείνων των τμημάτων του κεφαλαίου που δεν αξιοποιούνται «επαρκώς», ο εκσυγχρονισμός της παραγωγής με γνώμονα το συμφέρον του κεφαλαίου, η ανατροπή του συσχετισμού δυνάμεων στο εσωτερικό κάθε χώρας σε βάρος της εργασίας και τελικά η αύξηση της ανταγωνιστικότητας – με μέσα άλλα εκτός από την υποτίμηση του εθνικού νομίσματος – είναι οι λόγοι για τους οποίους οι εθνικοί καπιταλισμοί της ΕΟΚ εξακολουθούν να συμμετέχουν σήμερα στο ΕΝΣ και να αναπτύσσουν την πιο πομπώδη μυθολογία γύρω από την ΟΝΕ. Το Maastricht και η ΟΝΕ δεν αποτελεί, λοιπόν, απλώς ένα σύνολο «στόχων», που άλλωστε έχουν, όπως είδαμε, μικρές πιθανότητες να πραγματοποιηθούν. Αποτελεί, πολύ περισσότερο, το πλαίσιο μιας οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής η οποία *εφαρμόζεται σήμερα* και επιδιώκει την επιτάχυνση των εκκαθαριστικών διαδικασιών της κρίσης υπερσυσσώρευσης, την ενίσχυση των δυνάμεων του κεφαλαίου τόσο στο εσωτερικό κάθε χώρας, όσο και στο διεθνή ανταγωνισμό, απέναντι στα μη ευρωπαϊκά κέντρα του αναπτυγμένου καπιταλισμού.

4. *Η δραχμή και η αναδιάρθρωση του ελληνικού καπιταλισμού*

Με τον ίδιο ακριβώς τρόπο καταλαβαίνουμε και την εμμονή του ελληνικού κράτους στη συμμετοχή στο ΕΝΣ και την ΟΝΕ. Εξάλλου, ο ελληνικός καπιταλισμός, παρά το γεγονός ότι δεν συμμετέχει στο σύστημα των σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών, ακολουθεί την πολιτική του ανατιμημένου νομίσματος ήδη

από το 1986. Η διολίσθηση της δραχμής έναντι των ευρωπαϊκών νομισμάτων παραμένει μικρότερη από τη διαφορά ανάμεσα στον ελληνικό και το μέσο ευρωπαϊκό πληθωρισμό, πράγμα που ισοδυναμεί με πραγματική ανατίμηση της δραχμής (δηλαδή αύξηση της τιμής των ελληνικών προϊόντων, όταν η τιμή αυτή εκφράζεται σε διεθνές νόμισμα).

Η (πραγματική) ανατίμηση της δραχμής καθιστά τα ελληνικά προϊόντα ακριβότερα, τόσο στην εγχώρια όσο και στις διεθνείς αγορές και αναγκάζει ένα σημαντικό και σταθερά διευρυνόμενο τμήμα της μεταποιητικής κυρίως δραστηριότητας να μπει σε φάση αναδιάρθρωσης και εκσυγχρονισμού, ώστε να αντεπεξέλθει στον εντεινόμενο διεθνή ανταγωνισμό.

Αυτή η ανατίμηση στηρίζεται καταρχήν σε δύο αντικειμενικούς παράγοντες:

* Την κατάσταση της διεθνούς οικονομίας κατά την περίοδο 1986-1990. Η διατήρηση θετικών ρυθμών οικονομικής μεγέθυνσης στη ζώνη ΟΟΣΑ από το 1986 έως το 1990, διατήρησε τους «κλασικούς» άδηλους πόρους της Ελλάδας σε υψηλά επίπεδα. Η επιδείνωση της κατάστασης της διεθνούς οικονομίας κατά το 1991 έχει δυσμενείς επιπτώσεις στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, επιπτώσεις τις οποίες όμως αντισταθμίζει η αύξηση των πόρων της Ελλάδας από την ΕΟΚ, καθώς και η πολιτική των υψηλών ελληνικών επιτοκίων που οδηγούν σε αύξηση των αναλήψεων από μετατρέψιμες καταθέσεις, με αποτέλεσμα τη βελτίωση και πάλι του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών κατά το 1992.
* Την αύξηση της αυτόνομης εισροής ιδιωτικού κεφαλαίου (επιχειρηματικά κεφάλαια + κεφάλαια για αγορά ακινήτων + λοιπά κεφάλια ιδιωτών + καταθέσεις σε συνάλλαγμα) στην Ελλάδα, αύξηση που οφείλεται στην ανόρθωση της αποδοτικότητας κεφαλαίου (συμπίεση των πραγματικών μισθών, αναδιανομή του προϊόντος σε όφελος των κερδών).

Αλλά στους παραπάνω παράγοντες ανατίμησης της δραχμής θα πρέπει να προσθέσουμε και την πολιτική της λιτότητας:

Η λιτότητα αποδεικνύεται ότι παίζει τελικά σημαντικό ρόλο στη στρατηγική της καπιταλιστικής αναδιάρθρωσης: προκαλεί αυξήσεις της κερδοφορίας που προσελκύουν ιδιωτικά κεφάλαια στην Ελλάδα, αυτά με τη σειρά τους καλύπτουν ένα μεγάλο ποσοστό του ελλείμματος τρεχουσών συναλλαγών και συμβάλλουν έτσι στην ανατίμηση της δραχμής. Όμως, η ανατίμηση αυτή εκθέτει το ελληνικό κεφάλαιο στο διεθνή ανταγωνισμό, ενισχύει τη διείσδυση εισαγωγών στην ελληνική αγορά και υποσκάπτει το δυναμισμό των ελληνικών εξαγωγών (που βασίζεται παραδοσιακά στη δυνατότητα των Ελλήνων εξαγωγέων να προσφέρουν φτηνότερα προϊόντα). Μέσα σε τέτοιες συνθήκες, το σύστημα είναι αναγκασμένο να προσαρμοστεί «προς τα κάτω»: με την ύφεση και την εκκαθάριση των «μη επαρκώς» αξιοποιούμενων κεφαλαίων – που για τους εργαζόμενους σημαίνει ανεργία και μετατροπή του συσχετισμού δυνάμεων υπέρ του κεφαλαίου. Εμπεδώνονται έτσι οι συνθήκες για την επιβολή παραπέρα λιτότητας και την εγκαθίδρυση ενός φαύ-

λου κύκλου που συνθλίβει τις δυνάμεις της εργασίας: λιτότητα = αύξηση της κερδοφορίας = εισροή ιδιωτικών κεφαλαίων = ανατίμηση της δραχμής = ύφεση = ανεργία = μετατροπή του ταξικού συσχετισμού δυνάμεων σε βάρος της εργασίας = λιτότητα.

Η ανατίμηση της δραχμής συνοδεύεται αναγκαστικά από οικονομική ύφεση στην Ελλάδα και επιδείνωση του εμπορικού ισοζυγίου. Ταυτόχρονα όμως, η συμπίεση της ζήτησης στο εσωτερικό μειώνει τις εισαγωγές και ευνοεί τις εξαγωγές, παρά την ακριβή δραχμή, όσο η ζήτηση στις άλλες χώρες της ΕΟΚ (που είναι ζήτηση *και* για ελληνικά προϊόντα) παραμένει σε υψηλότερα επίπεδα. Το σημαντικότερο όμως είναι ότι μέσα από την ύφεση στην οποία ήδη βρίσκεται, ο ελληνικός καπιταλισμός εκκαθαρίζει τα πιο αδύναμα (μη «επαρκώς» αξιοποιούμενα) κεφάλαια.

Η συμμετοχή της δραχμής σε ένα σύστημα σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών: κλείνει την «έξοδο διαφυγής» που είναι η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας μέσω υποτίμησης της δραχμής, θέτει τις επιχειρήσεις σε «περικυκλωμένο» έδαφος, εκβιάζει τις εργαζόμενες τάξεις με γενική υποβάθμιση της χώρας στο διεθνές οικονομικό σύστημα, αναγκάζει τα ατομικά κεφάλαια να εντείνουν τις επιθέσεις τους ενάντια στις δυνάμεις της εργασίας, βυθίζει την «οικονομία» σε ύφεση και μετατρέπει τον ταξικό συσχετισμό δυνάμεων υπέρ του κεφαλαίου. Και σε όλα αυτά προσδίδει το χαρακτήρα της μονιμότητας:

Άρα, η διεθνοποίηση του ελληνικού καπιταλισμού δεν αποτελεί διαδικασία υποβάθμισης ή αποβιομηχάνισης της «ελληνικής οικονομίας». Αποτελεί στρατηγική αναβάθμισης και ενίσχυσης της θέσης του ελληνικού κεφαλαίου τόσο στο εσωτερικό της χώρας (απέναντι στις δυνάμεις της εργασίας), όσο και στο πλαίσιο του διεθνούς καταμερισμού εργασίας: Αναβάθμιση και ενίσχυση της θέσης του μέσα από την εκμετάλλευση των «ευκαιριών» και «προκλήσεων» του διεθνούς κεφαλαιακού ανταγωνισμού, μέσα από την πρόσδεση στη διαδικασία αναβάθμισης των καπιταλισμών της Δυτικής Ευρώπης στη διεθνή οικονομία, μέσα από την καπιταλιστική αναδιάρθρωση.

Η σταθεροποίηση της τρέχουσας συναλλαγματικής ισοτιμίας της δραχμής, στα πλαίσια είτε του ΕΝΣ είτε της ΟΝΕ, θα αποτελέσει τη δημιουργία ενός σημείου μη επιστροφής στη διαδικασία αναδιάρθρωσης του ελληνικού καπιταλισμού: θα καταστήσει τη διαδικασία αυτή μη αντιστρέψιμη, αναπόφευκτη και ταχύρρυθμη. Θα μονιμοποιήσει τη σχέση αλληλεπίδρασης που υπάρχει ανάμεσα στη λιτότητα και την (πραγματική) ανατίμηση της δραχμής και που συνθλίβει τις δυνάμεις της εργασίας με την ύφεση και την ανεργία που προκαλεί.

Ωστόσο, από όσα αναπτύξαμε για τον ασταθή χαρακτήρα του ευρωπαϊκού νομισματικού συστήματος σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών συνάγεται ότι το ενδεχόμενο της υποτίμησης (ή της ταχύτερης διολίσθησης) παραμένει πάντα δυνατό. Επομένως και η με τους σημερινούς όρους συνέχιση της διαδικασίας της κεφαλαιοκρατικής αναδιάρθρωσης τελεί υπό αίρεση, είναι αντιστρέψιμη, υπόκει-

ται στον καθορισμό των ταξικών συσχετισμών δύναμης και της έκβασης των κοινωνικών συγκρούσεων.

5. *Η εναλλακτική ευρωπαϊκή πρόταση μπορεί να υπάρξει!*

Με δεδομένο το σημερινό χαρακτήρα της ευρωπαϊκής ενοποίησης στο πλαίσιο της ΕΟΚ, χαρακτήρα που σύμφωνα με την άποψή μας μπορεί να περιγραφεί ως ιμπεριαλιστική ολοκλήρωση ορισμένων από τις περισσότερο αναπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες του πλανήτη, προκύπτει από τα πράγματα μια εναλλακτική πολιτική κατεύθυνση από αυτήν που επαγγέλλεται η νομισματική ενοποίηση. Η κατεύθυνση αυτή δεν είναι άλλη από την ολοκλήρωση της «ενιαίας αγοράς» με την κατάργηση κάθε είδους μη δασμολογικών φραγμών του εμπορίου (αυτό που ονομάστηκε «Πρόγραμμα 1992»), με παράλληλη όμως παραίτηση από το Πρόγραμμα νομισματικής ένωσης στη σημερινή του μορφή.

Η εναλλακτική αυτή κατεύθυνση διατυπώνεται σε ορισμένες ευρωπαϊκές χώρες από διανοούμενους και κύκλους που πρόσκεινται στα εργατικά συνδικάτα ως μια διαφορετική καπιταλιστική στρατηγική, σοσιαλδημοκρατικής έμπνευσης, που αντιπολιτεύεται την κυρίαρχη σήμερα στις χώρες της ΕΟΚ, νεοφιλελεύθερης έμπνευσης, στρατηγική της νομισματικής ένωσης. Υποστηρίζει μια πολιτική μακροπρόθεσμης νομισματικής σύγκλισης που να επιτρέπει όμως την άσκηση μιας ευέλικτης νομισματικής πολιτικής από τα κράτη-μέλη, ώστε να μπορούν να αναπροσαρμόζονται οι συναλλαγματικές ισοτιμίες, ανάλογα με τους όρους συσσώρευσης σε κάθε χώρα καθώς και τις αντίστοιχα εξελισσόμενες συνθήκες του διεθνούς ανταγωνισμού. Θα επιτρέπει αντίστοιχα τη διατήρηση στα χέρια των κυβερνήσεων σημαντικότερων ελευθεριών στην άσκηση δημοσιονομικής πολιτικής. Η στρατηγική αυτή για την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση αποδεικνύεται μάλιστα σήμερα και ως η πλέον ρεαλιστική, εφόσον είναι απαλλαγμένη από τους ιδεολογικοπολιτικούς καταναγκασμούς της ανέφικτης νομισματικής ενοποίησης α λα Maastricht.

Πιστεύουμε ότι στη σημερινή συγκυρία επίθεσης του κεφαλαίου στις κατακτήσεις και τα δικαιώματα των εργαζομένων σ' όλες τις ευρωπαϊκές χώρες, οι δυνάμεις της εργασίας στις χώρες της ΕΟΚ έχουν λόγους να συνταχθούν ταχτικά, ως γραμμή άμυνας, με αυτή τη στρατηγική, κρατώντας παράλληλα τις αναγκαίες αποστάσεις και επιφυλάξεις απέναντί της:

α) Για να υποστηρίξουν ότι η «ευρωπαϊκή σύγκλιση» πρέπει να θέσει άλλες προτεραιότητες:

* Μια κοινωνική πολιτική που θα επιδιώκει την υιοθέτηση ενιαίων στάνταρντς, στο ψηλότερο κι όχι το ελάχιστο ισχύον σήμερα επίπεδο, μια κοινωνική πολιτική επομένως που θα ξαναφέρνει στο προσκήνιο το «κράτος πρόνοιας», που οι συντηρητικές πολιτικές έχουν αποδομήσει σ' όλες τις χώρες της Κοινότητας.

* Μια οικονομική πολιτική που θα επιδιώκει όχι τη νομισματική ενοποίηση, αλλά την πραγματική οικονομική σύγκλιση των οικονομικών επιπέδων ανάπτυξης στις χώρες και τις περιοχές της Ευρώπης.
* Για να ταχθούν λοιπόν οι εργαζόμενοι υπέρ της «Ευρώπης των δύο ταχυτήτων», όπου τη μεγάλη ταχύτητα θα (πρέπει να) μπορέσουν να επιτύχουν οι λιγότερο αναπτυγμένες χώρες και περιοχές, οι λιγότερο «προνομιούχες» κοινωνικές ομάδες.

β) Για να μπορέσουν να εκμεταλλευθούν τις δυνατότητες που παρέχει η ευρωπαϊκή διεθνοποίηση, εντός του πλαισίου της ΕΟΚ, αλλά και με τη διεύρυνσή του για τη συγκρότηση μιας στρατηγικής κοινωνικού μετασχηματισμού:

* Για ένα νέο διεθνισμό.
* Για ένα πανευρωπαϊκό αγώνα για τα δικαιώματα των εργαζομένων (συμπεριλαμβανομένων και των «ξένων», δηλαδή αυτών από τις «τρίτες χώρες»).
* Για να τεθεί και πάλι με έγκυρο τρόπο το όραμα της εργατικής εξουσίας στην Ευρώπη.

1. Ήδη μερικές μέρες πριν ξεσπάσει η κρίση του ΕΝΣ γράφαμε: «Καμιά χώρα – ούτε καν οι ΗΠΑ – δεν κατόρθωσε μέχρι σήμερα να παραβεί εκείνο το νόμο της οικονομίας, σύμφωνα με τον οποίο ένα ανατιμημένο νόμισμα επανέρχεται πάντοτε, αργά ή γρήγορα, σε επίπεδα που να ταιριάζουν στις παραγωγικές και εξαγωγικές δυνατότητές της» (Η. Ιωακείμογλου, «Βαδίζοντας στο κενό», *Κέρδος* 9.9.92).

2. Με την κατάρρευση των καθεστώτων του «υπαρκτού σοσιαλισμού», η οικονομία των χωρών της Ανατολικής Ευρώπης υποβαθμίζεται σε τέτοιο βαθμό, κάτω από το βάρος του διεθνούς ανταγωνισμού και της «φιλελευθεροποίησης» των οικονομικών δομών, ώστε να καθίσταται μεσοπρόθεσμα αδύνατη η ένταξη των χωρών αυτών στη δυτικοευρωπαϊκή οικονομική ολοκλήρωση. Οικονομικό ενδιαφέρον για τη Δύση παρουσιάζουν ελάχιστοι μόνο οικονομικοί κλάδοι των χωρών της πρώην ΚΟΜΕΚΟΝ (π.χ. αυτοκινητοβιομηχανία).